

Јелица Р. Стојановић
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет у Никшићу
Студијски програм за српски језик
и јужнословенске књижевности

УДК 821.163.41.08-31 Драгић Л.
811.163.41'38
Оригинални научни рад
Примљен: 24. октобар 2017.
Прихваћен: 23. новембар 2017.

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКА СРЕДСТВА КОЈА ДОПРИНОСЕ ВЈЕРОДОСТОЈНОСТИ КАЗИВАЊА У РОМАНУ *КУКАВИЧЈА ПИЛАД* ЛАБУДА ДРАГИЋА

Апстракт: Циљ нашег рада је да сагледамо која језичко-стилска средства доприносе експресивности израза и вјеродостојности казивања у роману *Кукавичја њилаг*. Од језичких средстава посебну пажњу нам је привукла лексика која је у роману специфична, роман је богат архаичном и дијалекатском лексиком. Лексичке јединице разврстали смо у неколико лексичко-семантичких група помоћу којих смо показали колико су различити лексички слојеви у роману *Кукавичја њилаг* важни за сликање амбијента, колико су сагласни временској и просторној равни, карактеру ликова, темама и мотивима.

Кључне ријечи: језичко-стилска средства, лексика, семантика, дијалекатско, архаично, прибор, јело, покућство, простор и вријеме, биљни и животињски свијет, карактерне особине, физички изглед.

Прије свега морам да кажем да ме је посебно заинтересовала тематика којом се роман *Кукавичја њилаг* бави, те подвиг и замисао аутора да ову тему и историјски и умјетнички освијетли и стави пред читаоца. С обзиром на то да се о овој теми у посљедње вријеме доста говори, нарочито у Црној Гори, са једном идеолошки пројектованом и помјереном представом, којом се тежи створити потпуно искривљена слика дешавања из 1918. и 1919. године, то роман отвара једну другу перспективу, васпоставља сјећање на догађај, освјетљујући га новом и аутентичном причом. Шта то, у роману *Кукавичја њилаг*, засновано на његовим стилско-језичким одликама, доприноси вјеродостојности и упечатљивости приче и казивања? Која су то језичка средства која доприносе да „вјерујемо” оном што је кажа романа?

Тема романа везана је за почетак 20. вијека. У роману се тај период и амбијент дочарава и васпоставља и језичким средствима. Период у који је смјештена тема романа прати и језички слој који је дијалекатски, и то на свим језичким нивоима. Сви ми који се бавимо језиком, старијим и дијале-

катским слојевима у језику, а поготово ако смо дио поднебља које се слика у роману, при том дио простора који чува (или је до скоро чувао) ове језичке слојеве, те слојеве препознајемо и у великој мјери повезујемо и са простором и са временом. Самим тим можемо да створимо слику говорника тог периода и простора за који је везана радња романа. Архаичан и дијалекатски слој може се пронаћи у роману на свим језичким нивоима: на фонетском, морфолошком, синтаксичком, у фразеологији, а нарочито у лексици. Идући кроз роман, који врви од лексичког слоја који је у нестајању (што се живе употребе тиче), или је већ одавно нестао, може се у великој мјери језички замислити и препознати вријеме од прије сто година. Тај лексички слој нестао је почесто и зато што је нестало и оно на што се односи, поготово ако су у питању предмети, алат, покућство, начин рада, везаност за одређени биљни и животињски свијет, и сл. Питање је како ће савремени читалац уопште моћи да замисли те предмете и дјелове предмета јер их никад није видио и никад их (осим можда у музејима) неће ни видјети. А њихову употребу без великог појашњења тешко да ће схватити. Али, овим романом се све то, осим што дочарава слику једног давног времена, истовремено чува од заборава. Овај лексички слој, у писану ријеч, амбијент и вријеме, могао је пренијети и уклопити само неко ко је њом живио, као што је аутор романа, што све преноси на свог главног приповједача.

У самом рјечнику, који иде уз роман, налазимо набројано и појашњено око 1300 мање познатих ријечи и израза. Као неко ко прилично добро познаје и носи у свом језичком осјећању ове лексичке јединице, многе ријечи које не знам, или које знам, а претпостављам да млађе генерације могу не знати, које сам потражила у рјечнику, нијесам их пронашла, што значи да је архаични лексички слој још и богатији и раширенији од оног који је садржан у рјечнику. Просто је невјероватно како је аутор располагао толиким архаичним лексичким фондом, истовремено успијевајући да га адекватно употријеби и контекстуално угради у причу.

Лексика је различитог поријекла: романизми су нарочито бројни, што може бити условљено и тематиком романа, односно италијанским монте-негрисањем Црне Горе, сретају се и турцизми, потом, као нарочито бројан, али и најзанимљивији, словенски архаични лексички слој.

Употреба и комбинација ријечи (као лексичких јединица), синтагматски склопови, њихово препознавање, лијеп су пут за сусрет са књижевним дјелом, увид у његове особености. Лексика у роману *Кукавичја тилаг* везана је за све домене живота, рада, бивствовања. Могли бисмо је подијелити у неколико сематичко-смисаоних цјелина.

1. Лексички слој којим се именује **прибор и алат** обухвата многе сфере дјелатности, одсликава амбијент старог и пасивног домаћинства, давног времена, а истовремено је и слика сиромашног и оскудног живота: *тиркокој, ћускија, маљ, јелове штица и диреци, чивије, лијетиа, маљица, шејац за*

блању, ков, кораћ, косишиће, коџар, накомице, нанчица, наџра, оџанчар, коњски клинци, крмеће брњице, џриџон, шељиџ, љемез, љукач, џраћа.

Алат је бивао услов опстанка, „народ за који се каже да је у сиромаштву свега искао до крмеђије брњица”. Зато потреба, која се код слоја народа који ће постати „новокомити” претвара у жеђ за свим, па и за алатом, као продукт надолазећег лаког живота и похлепе, води ка обезљуживању, продаји и предаји оног што је вјековно и свето. За алат и сланину, потом за шаку долара. Када се рашчуло да Краљ тражи раднике за изградњу пута (након ослобођења), те да ће све што претекне „од јапије и материјала”, грађе и алата, раздијелити добровољцима, да ће свега бити у изобиљу, „мили народ се одазвао мимо очекивања” (6). У роману је насликан пасиван и сиромашан крај, народ на ивици опстанка и глади (па је „на добровољан кулук гринуло све што је могло лопату носити”, 6), што је повод да се уводном причом открије и разобличи један посебан слој: лабилан, поткупљив, похлепан, који ће се касније претворити у злу крв и нечовјештво. Могућност да се придобије ситним лажима, похлепа и жеђ за добијањем и стицањем било чега, услов је за догађаје који слиједе.

2. Близак лексичко-семантички слој претходном јесте и онај који се односи на покућство. Овај лексички слој такође одсликава један пасивни крај, сиромашан предметима који су коришћени у домаћинству. Ту је само оно најнеопходније за свакодневне активности сељака (одражава сиромаштво и квантитетом и квалитетом). Називи за покућство откривају и чиме се човјек тог поднебља бавио, од чега је живио (све се своди на жито, млијеко, брашно, воду и хљеб, дивље воће): *џкленица, ћикара, лама, џџаџ, брашњеник, арај, завџџка, завџџак, каблић, каџн, кашун, мјешаница, џлоска, саџлак, калица, разљевача, саџак, кариџа.*

Слика долазећих времена приказана је описом посуђа које се множи: „С почетка је имао једну џкленицу и двије ћикаре... Но временом се број џкленица повећа на три и ћикара на пет, па на седам, па кад се посао заколеса – онда и на девет...” (9).

3. Суровост поднебља и живота пројавила се и кроз лексички слој којим се именују временске прилике: *лаџавица, киџамеџ, љуџина, џршеџ, криваџ, уџаћа, засјера, бљуџа... Ружно вријеме надлази, бивајући од лошег и горе: „Иза те љуџине, која у сваком живом створу ствара осјећање нелагоде и студи – крене џршеџ. Друго је сјеверозападни вјетар, криваџ, и он доноси пуне облаке, али влажнијег снијега. Онда су се увече стали гомилати облаци од Крупца и Броћенца, мрки и пуни пријетње. Долазили су од запада и ваљали лапавицу и влажан снијег што пада пласамом. Сударили су се с облацима, међу овим планинама, од Дурмитора и Војника до Будоша...” (204).*

Не срета се ни један опис лијепог времена, лијепог расположења, све је тмурно, влажно, опако, нема наговјештаја ведрине, лијепог времена (осим у посљедњој реченици романа), како реалног тако ни имагинарног.

У слику времена улива се и слика простора. Сликају се предјели, амбијенти – неприступачни, пасивни, дивљи, представљени лексичким слојем: *џрабине, шикаре, сџрњике, њобиља, мочила, алује, лисник, џрла, џодине, џувна, сике, заранак, љуџина, џудура, ласџива, сџрмац, сџруџ, џавник, џмора, џаврље, кџеџиџине, џеџине, здула, ривоџочина, сџоџниџи*. У роману се не срета опис питомог, приступачног предјела, наклоњеног човјеку, човјек и простор су се срели, не зна се да ли је простор нашао човјека, или човјек простор („Све бјежеџи од мрака, спотичуџи се низ ривоџочине, засаде и стопанике, с камена на камен, све узалудно бирајуџи станице... Камене се изваљиваше и котрљаше. Или би га ударило по чланцима, стизало по петама, одирало по глежњеви и тако га сустопице гонило наниже по врлетима, докле опази кров куџе како тоне у таму и намириса дах огњишта”, 139). И вријеме и простори су ненаклоњени човјеку и животу: зло вријеме и немилосрдне, несносне, несаломиве врлети. Као да се све уротило против добра, наклоњено пропасти и злу у које се срља.

4. Како је човјек тог времена и простора био веома везан за биљни и животињски свијет, срастао умногоме са њим, он му је у сваком погледу одређивао начин живота, то је овај лексичко-семантички слој богато заступљен и у роману *Кукавичја џилаг*. Опет је то посебан лексички слој, у великој мјери данас изгубљен и потиснут (уколико је везан за поднебље у коме се живи). И биљни и животињски свијет је оскудан, сиромашан, доминира слој којим се именује коров и дивљач: *брџине, ламуџине, бобије, јасен, маховина, лишај, усукан дренов својак, жилава кврџа, карина, коврај, кужељика, лоџур, мрковлас, угљиковина, смрдљика*. Живот и опстанак зависи од биљног свијета, који се тешко отима, као и живот, пројављује се тешком муком (у сушним и олујним временима), а од њега зависи спас, могућност преживљавања: „Само да крене јагорчевина и писне каџун, да ударе козалац и цријемуша. А ко дочека коприву, он је срећник овога свијета” (194). Све што човјек покушава да створи, да одњегује, не само да не даје плода, него се и уротило против њега: „они једномад саде, а из оних кртола-зуба које саде, брзо ниче нека биљка попут оне што расте подно стругова изнад Тешанове рупе и испод Церја, те су је у његовоме дјетињству звали *сџреж*, а понеко и *крволик*. Гладно живинче би од ње намах угинуло, и све то је у рано прољеће гладно, жељно зелене травке. Још је страшније ово што за њима ниче, и све што на то страшно биље погледне. Све неке авети од чељади иду за њима и брсте оно црно лишће и намах се трују. Дерњају се од болова, ричу као бакови здуачи кад нагазе на стрв или оњуше крв од свога крда” (207).

Што се тиче животињског свијета, нема описа стада и пашњака, богатства, имања. Од лексике којом се именује животињски свијет срета се

углавном дивљач, или се издвојено именује животиња као јединка, што, опет, симболизује сиромаштво и немаштину: *кукавица*, *кукувија*, *врана*, *вран*, *йсејйо*, *брави*, *бак*, *биза*, *куна*, *вјеверица*, *невјесјица*, *жуџаљ*, *йруџаљ*, *дивина*, *йавран*, *йице*, *слијеји мишеви*, *бауљинка*, *лисице*, *йухови*, *брав*, *йаља* – „овца црне вуне”, *йаљак* – „ован мрког руна”, *йаљче* – „црно јагње”, *йорјаник* – „горски вук”, *жујка* – „кокошка жутог перја”, *жуџаљ* – „ован жутих пега по лицу”, *знаљ* – „ован са црним тачкама по лицу”, *јаићак* – „јахаћи коњ”, *куквеја* – „ислужено живинче, пас, коњ или чељаде”, *мрзјор* – „стока у лошем стању”.

5. Лексика која се односи на физички изглед и карактерне особине углавном је са негативном конотацијом. То је у складу са темом романа и ликовима који су доминантни у роману (одођени, похлепни, заслијепљени мржњом), и са догађајем који је описан (тешким, суморним и злим), а што проистиче и из самог наслова романа – *Кукавичја йилад*. У овој синтагми сажет је и физички и психички портрет главних ликова у роману – новокомита.

Опис физичког изгледа често се и метафорично преноси и на психичку особину, карактеризује лик. Значења лексичких јединица дата су на крају, у рјечнику, углавном су значења на која се мисли у конкретном случају, иако уопштено могу имати и друга значења: *дежмекаси* – „мали, здепаст”, *бамбрек* – „једро, набијено, ониско ћељаде”, *дембел* – „лијенштина, нерадник”, *ласјак* – „дрипац, млада хитра, неотесана особа”, *зорли* – „осјетљив, љут, пргав, жесток”, *шлав* – „злобан, завидљив”, *имбреј* – „поруга, срамота, ругло”, *инокосан* – „оскудан”, *калијеј* – „звек, брука, скандал”, *калијежница*, *калчинуља* – „женска особа која неуредно газии”, *калушан* – „неуредна мушка особа”, *кешеш* – „онемоћао старац”, *килаћ* – „нескладна прегојена особа”, *клацио* – „човјек који несумице иде”, *крвомуша* – „зла жена која мути крв”, *лућор* – „скитница”, *машија* – „вјешт човјек, опсјенар”, *милеј* – „особа рђавих особина, склона претварању – *йисмилеј*”, *милејка*, *мрјивик* – „лењивац, спор човјек”, *нечемуран* – „слаб, нејак”, *њућро* – „покуњен, подмукао човјек”, *ошущашан* – „обал, повелик, несразмјеран”, *йилеж* – „нејач, ситна дјеча”, *самашјеније* – „привиђење, утвар или чељаде налик привиђењу”, *сјокаменка* – „прекомјерно штедљива женска особа”, *сјонијка* – „лукава, превртљива особа”, *суженица* – „мушкарац који у изгледу и покретима има женске особине”, *шешкосјен*, *йијак* – „спор”, *ћирана* – „вижља”, *цора* – „дроњава жена”, *шуйљољавиле*, *шувештан* – „малоуман, слабоуман”, *шуша* – „слаба, неугледна особа”, *вижла*.

Понашање и психичке карактеристике у складу су са описом физичког изгледа. Особине и начин понашања често се изражавају нечим што је иначе одлика животињског свијета: *блејати*, *зблејати* – „(почети) причати нешто непристојно”, *збравити* – „отићи у погрешном правцу”, *ушва* – „превртљива особа”, *забун* – „глупава особа”, *заинијачити* – „настојати тврдоглаво на

нечему”, *исковријежити*, *цукнути* – „препирати, брецнути”, *баксузирајти*, *злослушати*.

Опис „новокомите”, главног јунака, Муја Башовића, за кога се често користи и скраћени облик Баш, за презиме, а право име Милутин потпуно је заборављено и замијењено још од рођења именом Мујо (чиме му се трансформише и име и презиме до непрепознатљивости), сажет је у једној реченици, која је постала прототип свега зла које надолazi у новом времену: „Никад њему нико није казао какав је то израз виђела баба на његовом лицу, али кажу да је шапнула некоме, може бити најближој својти, да је њена снаха родила ђавола” (208). Али, ова Јагликина реченица одговор је на оно што налазимо на самом почетку романа: „Да бисмо одбили од њега чини, врацбине и погане очи, рекоше да га је најбоље сакрити турским именом, а у књигама нека му стоји онако како је на крштењу дато – Милутин. А колико је то ’скривање’ помогло, казује ова прича...” (3). Скривања, до непрепознатљивости, нема. И лице и наличје су се стопили у једно, те су тако уједињени отворили причу једног тешког времена.

У роману *Кокавичја њилаг* мало се пажње поклања опису спољашњости, ријетка је лексика којом се именују одјевни предмети, а када се именују не означавају раскош, богатство, већ, опет, сиромаштво и оскудност: *абети*, *абетић* – „хаљетак”, *шалпајан* – „огртач, кабаница”. Начин облачења у одређеним условима добија значење и карактерне особине, а слика је и новог надолazeћег погубног времена, и његових протагониста. Тако ријеч *ускојаћа* – представља и начин облачења, и карактерну особину, и алузију на продатост, на ново промашено вријеме и туђинске обичаје („ко би покушао да се облачи по јевропски’ тога су смјеста звали *ускојаћом*.”

Ускојаће су били предмет подсмјеха и презира, али временом су и они обикнути, а чакшире са гушама и широке у туру су ишчезле сасвијем”, 37).

Мода „ускојаћа”, „скинутих букагија”, „клобука и шеншира” (умјесто капа) наговјештава сукоб два опредјељења: за своје или туђе, за подношење сиромаштва и живот у оскудици, или издају и предају новом начину живота загладаном у „ћесарово цинично обећање”. Прекасно се, макар код појединаца, долази до спознаје и дјелимичног освјешћења: „Е, шта смо ми Италији, ко шака бува. Све се решава на другијем мјестима. Шта ћемо ми Италији?! Ако јој не требамо, као што јој и не требамо, оставиће нас ко брабоњке на ћедилу!” (201).

6. О начину живота, о поднебљу и времену, говоре и називи и комбинације јела: *суја траова са ивером сланине*, *фажол са сланином*, *качамак урмеџинови или елдовни*, *љоб јечмени са скоройом*, *кувана или њечена крџола*, *ишљежеће њлеће*, *џенерике*, *мрс*, *џријавина*, *зуква*, *кошеџ*, *сров*, *сџејно*.

Најчешће наспрам јела имамо одсуство хране, глад, глад из које израста похлепа, која постаје симбол продаје и предаје. На другој страни је

глад која се трпи и подноси, због које се страда. Најчешћи мотив у роману *Кукавичја њилаг* можда је, уз мотив зла, управо мотив глади. Ово се двоје (глад и зло) увезало, поразно и незасито, прождирући вријеме и људе, немоћне да се одупру и једном и другом, нарочито преплетеним и уједињеним. Зато се у роману често помиње глад (и моћ хране, као симболика људског пада и продаје, надолазећег новог времена у којем се продаје за три obroка, за ивер сланине). „Ивер сланине” постаје симбол за преломне догађаје који су на помолу, а потом се нижу. Глад постаје централни мотив у првом дијелу романа. Из поклекнућа пред глађу, али и жељом за „ивером сланине”, рађа се зло, безакоње, нечовјештво, пад, потонуће.

У првом дијелу романа нижу се описи и сцене „глади”: „у то доба је гладан и жалостан наш крај. Просто се питаш, коме је пало на памет да живи овдје”; „а дани се вуку у бесконачност, јалови и гладни” (18); „Као и оне прије ропства, памтили су сви на свој начин и ове године глади и ропства” а године су се „низале у непрегледну ниску сличних дана, у непрекидну хронику чекања” (25). Прва три поглавља романа носе називе: *ГЛАДНЕ ГОДИНЕ*; *ЈАЛОВА ПРОЉЕЋА* и *ХРОНИКА ГЛАДИ* (25). Мотив глади се опет јавља у другом дијелу романа, али се у том дијелу односи на оне који су остали, живећи у биједи и сиромаштву, који нијесу похрлили за „ивером сланине” и сјајем новца и злата: „Па крену глад и безљубне године. Остадоше празни кашуни, а калице мјешајице се расушише. Ниоткуд зрна соли, ни прашке брашна” (104), „Ко зна оће ли имати су чим завелушити онај туљак сирочади” (111).

У те гладне дане и године долази Краљев позив за изградњу путева. Насупрот претходном времену, времену ратном и поратном, са 1919. годином и догађајима које она носи, почиње и нова лексика. Наговјештва се ново вријеме, јавља се лексички слој и синтагме којима се именује храна и јело („три obroка на дан”, „бесплатна државна храна”, „ивер сланине”, „љоб са скорупом”...), истовремено са обећаним алатом који ће се можда (на овај или онај начин), отуђити и себи прибавити. А храна, стварна или лажна (храна као мама и превара) везује се за градњу путева и краља Николу. Просула се прича о награди (у храни, материјалу, алату), иако незаснована на стварности: „Сви који пристану на добровољни рад имаће бесплатну државну храну и то три obroка на дан, од којих ће један бити варени ориз или супа граова са ивером сланине. А друга два – качамак урметинови или елдовни, или љоб јечмени са скорупом, кувана или печена кртола” (5). „Ивер сланине” постаје наговјештај и симболика времена који ће доћи. Потом ће „ивер сланине” бити замијењен жеђу за златом, за новцем. Од тог најновијег момента храна више није јело, насушна потреба, услов за преживљавање, „нова” храна се назива „дрангулијама”, то је нова мама за нова и већа поклекнућа: *брашно, џукар, кава, њирјанице*... И радња романа се, великим дијелом, преноси на нови простор и нове ликове, што се очитује и у насловима нових поглавља романа: *КРАЉ, БЛАГО СВИХ ЦАРЕВА, КРАЉ, УГАЕТИ, ДОЛЧИ*: „А њима

(тј. зеленашима – Ј. С.), не прође ни неђеља дана, почеше доспијевати свакакве драгулије из Котора. И брашно и џукар и кава и све нас надражују. Пригају приганице и вичу: 'Расту ли вам зазубице?' (38). Краљу Марпурго у Италији, иза челничних врата, улазећи кроз ходник пред „гвоздену љесу”, показује невјероватан бљесак злата и новца. Сљепоћа пред овим замамним сјајем, наговјештај је нових и највећих посрнућа: „пред њима је планула свјетлост и показала нестварну раскош злата. Било их је свих величина и врста: млетачких, шпанских, ђеновљанских, златника Фрање Јосифа: малих, великих; угарских, пољских, турских, млетачких и оних из царске Русије” (47). Новим лексичким слојем: *дукаџи, Ротшилд, Јевроја, банке, лире, новац, златио*, „*златни дарови*”, исказује се жеђ за богатством, новцем (оних истих гладних људи и година), златне „драгулије” пролијећу кроз свијест и живот, али се, већ, иако прекасно, појављује и црв сумње, потом и разочарење, прво код Краља, потом, при крају романа и код огрезлих „новокомита”: „Краља је облио хладан зној. Камо среће да никад није чуо за Ротшилда, камо среће да никад није својом руком додирнуо ништа златно, него да је као покојни стриц Станко, сијао кртолу у Његушима и гонио на продају у Котор” (50).

Јављају се нови описи животињског свијета („од Штросмајера су сти-зали коњи и краве музаре”, 59), а у Гаети краљеви поборници, омамљени храном (гдје нов симбол хране није више „ивер сланине”, већ „вацол са сланином и ребрима”, што у градацијском низу помјера и морални профил лико-ва), отпремљени да гину по гудурама за Монтенегро, цара и краља: „Наиме, Долчи их је повео у кужину, гдје се у великом казану спремао опроштајни ручак. Фажол са сланином и ребрима. Кад су банули, Долчи је наредио да се притарне и вариво, које дотле бијаше цијелом површином котла мирно, на једном поче пућкати, стрцкати и клобучати, прскати, све живље избацујући мјехуриће како је пламен живље облизивао котао” (71). Символика казана, опроштајног ручка, кључања варива, наговјештај је да је све доведено до усијања, до врхунца, након чега слиједи лудило, сљепило, жеђ за крвљу и пропаст: „Пуцајте и дању и ноћу и кад цијела Црна Гора прокључа као овај котао, ви ћете бити на прагу побједе... али мора кључати сваки дан” (71). Све чешће се јављају ријечи и поруке: „новац”, „отимање”, „несоји”, „лупежи”, „фукаре”, *E viva Montenegro!* Тако се до кулминације доводи опис новокомитског покрета и његовог дјеловања, сљепила, омаме и помаме, људског и моралног посрнућа и страдања. У складу са тим су и нови описи предјела и природе: „промицали (су) гудурама и врлетима као чавке” (89), као и посрнућа бораца за туђи Монтенегро, које се преноси и на саму природу: „куда прођу и трава се уозбиљи, а друкчије и џанарике миришу” (97). На крају се све претвара у заслијепљено срљање у погром и помор, потом и смрт, са наговјештајем кајања, спознаје узалудности, или бјежањем од свега тога потонућем у све веће зло и заслијепљеност безнањем и бешчашњем: „Ми смо се, каже Миљанић, о свакога огријешили. О свештенике и цркву, понајприје о старо и болесно. Примили смо помоћ од шуцкора, и од сваког олоша што

је вршљао овуда, који су нам вјешали родитеље и стричеве, док је трајала окупација. Пребијали и мучили праве комите и њине јатаке. Ми само опоганисмо то име” (97).

Шта је стајало иза цијелог овог догађаја, на крају је наговјештено, а и разријешено симболиком „лацманске Библије”, „латиничког крста” (216). Када је командир „посегао за њом” („лацманском Библијом”), „изненадила га је неодговарајућом тежином. Дигнувши први лист испод корице, видио је да је унутра по мјери одрезан ивер сланине, умотан листом талијанских новина *La Tribuna illustrata*, на којем је била слика *комиџа* млађих четири године, а испод слике и легенда: *Liberatori Montenegrini in Gaieta*” (216).

Овим је дата позадина догађаја, а и даљи узрок посрнућа, књига (света, а „лацманска”) „прошарана је масноћом”, масноћом која је ликове учинила непрепознатљивим, баш као што их је „ивер сланине”, потом „вацол са сланином и ребрима”, учинио непрепознатљивим изнутра: „Иако прошарани масноћом, што је натопила новинску хартију, ликови су само на први поглед били нераспознатљиви: пажљивији посматрач могао је – осим Крста Зрнова, Маја Вујовића, Биберчића и још неколицине што су изгинули раније – препознати да су то углавном људи који ту леже, поубијани у зору, охлађени, на младом окрвављеном снијегу.

Испод фотографије, штампана крупнијим масним словима и уоквирена, била је исписана порука подршке *Хрвајске сељачке сиранке*.

Јасан овалан печат сланине упућивао је на савезнике и поријекло помоћи:

Gospodarstvo krvavica i špeka – Obrtnik: Stipan Radić–Mesić” (216).

Након тога први пут се у току романа јавља наговјештај љепшег времена, реалног и имагинарног: „И онда сину ведро јутро, позлатише се врхови планина, засја бистро и плаво небо, да такве ведрине и љепоте никад запамћено није” (217). Тим првим свијетлим и ведрим описом природе, као симболом завршетка једног тешког и трагичног догађаја, завршава се роман.

6. Дакле, лексички слојеви који доминирају у роману на симболичан начин, али јасно и упечатљиво, показују какав је свијет који се слика у роману: мрачан, таман, гротескан, често и наказан. Сагледавањем лексичких слојева склапа се композиција човјека и живота, природе: таман колорит, сиромашан човјек, пасиван биљни и животињски свијет, неприступачан (и непријатељски) предио, све је уперено против човјека. Издржати или поклекнути; видјети или обневидјети?! Веома заступљен лексички слој, који се односи на храну и јело, пројављује и разоткрива немаштину која прелази у глад, из које се рађају два различита свијета: један, иако мало присутан у роману, али се слути, сиромашан (али постојан, непродат), други, кога прождире незасита глад, неутољива жеђ, похлепа, сјај хране, злата и новца, потом и непрозирна и несазнатљива омама, што води до поклекнућа, заблуде, посрнућа, зла, страдања и погибелји. И све је то у контрасту са приповједачем који нам се

безазлено открива на крају књиге: „Био сам дијете тада. Може бити да сам имао седам или осам година” (217).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Вежбицкаја (1999): А. Вежбицкаја, *Семантичке универсалии и описанье језиков* (Thesis – Вып. 3, 185–206), Москва. <http://www.philology.ru/linguistics1/wierzbicka-93.htm>.

Вендина (2006): Татьяна Ивановна Вендина, *Средновековий человек в зеркале старославянского языка*, Москва: „Индрик”.

Драгићевић (2010): Рајна Драгићевић, *Лексиколоија српској језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Јасин (2012): А. М. Јасин, *Језикова картина мира и национальный менталитет*, Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия „Филология. Социальные коммуникации”, Том 25 (64), № 1. Часть 1, Донецк, 477–480.

Ковачевић (2012): Милош Ковачевић, *Лингвистичка књижевност и лексика*, Београд: СКЗ.

Кобозева (2007): *Лингвистическая семантика*, Москва: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова.

Лукјанова (1980): Н. А. Лукјанова, О термине експрессив и о функциях експрессивов русского языка, *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования*, Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, Вып. 9, 3–22.

Стојановић (2008): Јелица Стојановић, Роман Колијевка као колијевка ричи (семантичко-стилска анализа), *Ако ње заборавим, мој оче*, Зборник радова о књижевном делу Жарка Команина, Плужине, 74–80.

Стојановић (2015): Јелица Стојановић, Особеност лексике и њена функционалност у поезији Рајка Петрова Нога, *Поеишка Рајка Пејћрова Нога*, Зборник радова, Институт за књижевност и уметност, Дучићеве вечери поезије, Требиње, Београд: Чигоја штампа.

Толстој (1995): Никита Иљич Толстој, *Језик словенске културе*, Ниш: Просвета.

Тошовић (2002): Бранко Тошовић, *Функционални стилски*, Београд: Београдска књига.

Jelica R. Stojanović

University of Montenegro

Faculty of Philology in Nikšić

Department for Serbian language and South Slavic literature

LINGUISTIC AND STYLISTIC DEVICES WHICH CONTRIBUTE TO THE CREDIBILITY OF NARRATION IN LABUD DRAGIĆ'S NOVEL *KUKAVIČJA PILAD*

Summary: The goal of the paper is to analyze the linguistic and stylistic devices which contribute to the expressivity and credibility of narration in the novel *Kukavičja pilad*. The novel describes the events that occurred at the beginning of the 20th century. The period and the environment are described with the use of linguistic devices. Specific vocabulary, which is dialectological and archaic at all levels of the language, reflects the period in which the theme of the novel is situated. The vocabulary units are classified into several lexical-semantic groups, used to prove the fact that different lexical layers of the novel are important for the description of the environment and that they are in accordance with time and space, characters, themes and motifs of the novel. The analysis of different lexical layers contributes to understanding the characters, life and nature depicted in the novel: dark colours, poor people, lacking in plants and animals, inaccessible and hostile environment, where everything is against people.

Key words: linguistic and stylistic devices, vocabulary, semantics, dialect, archaic, kitchen utensil, food, furniture, space and time, plants and animals, characters, appearance.